ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Reeditarea operei lui Panait Istrati a început în anul 1957, cînd Editura pentru literatură tipărește volumul *Chira Chiralina și alte povestiri* — reproducînd „versiuni românești datorate însuși autorului", alese din cele două cicluri : *Povestirile lui Adrian Zografi (Stavru, Chira Chiralina, Dragomir, Moș Anghel, Moartea lui Moș Anghel, Cosma)* și *Pagini autobiografice (La stăpîn, „Căpitan" Mavromati, Pescuitorul de bureți, Bakîr, Între un prieten și o tutungerie)*, precum și *Ciulinii Bărăganului*, al cărui prim capitol fusese tradus de autor.

Era de așteptat ca acest bun început, care cinstea memoria scriitorului și repara tăcerea de pînă atunci, să fi continuat, repunînd în circulație și celelalte versiuni românești de autor. Și anume : *O noapte în bălți, Codin, Kir Nicola, Sotir, Nemurire, Țața Minca, Casa Thüringer, Biroul de plasare* și suita de povestiri ce alcătuiesc volumul *În lumea Mediteranei, apus de soare.*

Așteptarea a fost însă zadarnică.

După o nouă ediție (în 1962), cuprinzînd de astă dată numai *Chira Chiralina* și *Moș Anghel*, această frumoasă inițiativă ce valorifica creația istratiană în limba maternă, a fost stopată. Și, înlocuită, din 1966, cu ediția bilingvă *Opere alese*, care expropriază pe autor din propria-i gîndire. Tot ceea ce a creat, re-creat sau transpus el în limba română, a fost apreciat rebut, imputîndu-i-se „destule impurități de stil", „greșeli de limbă", „tumori lirico-dulcege din nemuritoarele pagini" extirpate cu „un scalpel ne-

milos", pasămi-te pentru a-l feri „pe marele maestru (...) în viitor, de acuzații (? !) ce s-au mai rostit !" Unde și de cine ? Dar mai bine, să-i lăsăm pe făptuitori în plata conștiinței lor...

Au trecut de-atunci șaisprezece ani, lung răstimp de cînd creația istratiană este absentă în librăriile noastre, necunoscută în întregul ei, spre paguba mai ales a generațiilor tinere de cititori.

Dar asta nu-i singura durere. Consacrat scriitor cu faimă europeană, în literele franceze, Panait Istrati s-a vrut cu dîrzenie, a ținut să fie recunoscut scriitor român. O spune, dealtfel, în scrisoarea-prefață la volumul *Trecut și Viitor* :

„*Eu sunt și țin să fiu un autor român* (...), *fiindcă simțirea mea*, realizată azi în franțuzește printr-un extraordinar hazard, *izvorăște din origine românească.* Înainte de-a fi «prozator francez contemporan», așa cum se spune pe coperta colecției lui Rieder, *eu am fost prozator român înnăscut.* (...) Majoritatea eroilor mei sunt români, ori din România (...) acești eroi au gîndit și au grăit — în sufletul meu, timp de ani îndelungați — în românește, oricît de universală ar părea simțirea lor redată în artă. (....) Iată cîteva din motivele care, adăogate la cutezanța mea de-a scrie românește, precum și la numărul cititorilor mei din România, îmi dau dreptul de-a fi scriitor român, în ciuda uruitoarelor «criticii române»."

I s-a refuzat acest drept legitim, tot timpul cît a fost în viață, de cei care — cum spunea Tudor Arghezi — „păzesc cu galoane și sculare în picioare porțile literaturii în București". Urmașii acestor „păzitori" mai dăinuiesc și astăzi, contestîndu-i prezența și cedîndu-l cu mare grabă literaturii franceze, cu pretextul că naționalitatea unei opere ar da-o numai limba în care a fost scrisă. În consecință, Panait Istrati și opera sa nu figurează în istoriile sau dicționarele literare contemporane, nu este nici măcar citat, atunci cînd se vorbește despre literatura română dintre cele două războaie mondiale. Există, ca să fim drepți, o excepție : *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, unde G. Călinescu îl taxează drept „emigrant literar", cu verdictul că Panait Istrati, deși „a dat și versiuni române ale operei sale franceze, el nu va fi niciodată scriitor român, deoarece versiunilor le lipsesc spontaneitatea și traducția servilă a idiotismelor ce fac în franțuzește efect exotic". Să pretinzi că „exotismul" poate fi *singura valoare hotărîtoare*

în succesul operei lui Panait Istrati, debutant într-o literatură ce nu duce lipsă de exotism — autohton sau importat — credem că ridicolul unei atari afirmații ne scutește de orice comentar. Dealtfel, în epocă și mai tîrziu, mari personalități ale scrisului nostru (Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Victor Eftimiu, Perpessicius, Camil Petrescu, Pompiliu Constantinescu, G. Ibrăileanu, Tudor Arghezi, Zaharia Stancu și alții) s-au ridicat împotriva unor „vorbe aspre", revendicîndu-l pe Panait Istrati, ca scriitor român, prețuindu-i opera în ale cărei pagini trăiește „puterea de expresie, viziunea, invenția, estetica — talentul unui întreg popor". Istrati — notează G. Ibrăileanu, ca o concluzie — „e triumful spiritului specific românesc, în fața criticii franceze".

Timpul s-a dovedit a fi de partea lui Panait Istrati, reparînd în posteritate multe nedreptăți și ofense. După aproape o jumătate de secol de la moarte, el a revenit în actualitatea multor țări din Europa, opera sa cunoscînd numeroase reeditări. Iar la Congresul al XII-lea al P.C.R., acest scriitor al nostru a fost socotit printre „marii originali", alături de Eminescu, Caragiale, Brâncuși și Enescu, care „au exprimat o sensibilitate proprie, românească, capabilă prin ea însăși să îmbogățească și să diversifice cultura universală". A avut dreptate, deci, Romain Rolland să afirme într-o scrisoare către Jean Guéhenno, că Panait Istrati n-a fost „unul dintre acei meteori, care dispar după o clipă de strălucire. Se va vorbi despre el, poate încă multă vreme. El va supraviețui multor glorii literare de astăzi."

Continuă să rămînă, așadar, important pentru noi, tot ceea ce acest vagabond de geniu a creat în limba pămîntului strămoșesc. Este moștenirea de preț, pe care acest mare înaintaș a lăsat-o posterității spre a fi împămîntenită, actul său de identitate ca scriitor român. Posteritatea are datoria sacră de-a păstra acest legat, nealterat, transmițîndu-l întocmai generațiilor viitoare.

Această datorie de urmași ni-o îndeplinim astăzi, cu ediția de față — concepută în două volume — și care readuce la lumina zilei scrierile în românește ale lui Panait Istrati, așa cum le-a turnat el în tiparele eternității.

În prezentul volum, au fost incluse șase cărți, cu suita respectivă de povestiri, în ordinea apariției în epocă : *Chira Chiralina, Moș Anghel, La stăpîn, Pescuitorul de bureți* și *Țața Minca,* ținînd seama de corecturile făcute de autor pentru ediția definitivă.

La „Addenda", cititorul sau cercetătorul literar va găsi reconstituită „biografia" fiecărei povestiri, păreri critice și repere bibliografice, referitoare la ediții originale și reeditări, în țara noastră și în Franța. Tot în această secțiune am inclus și povestirea inedită în românește: *Post-scriptum la „O noapte în bălți"*, apărută postum în revista *Europe*, la 15 noiembrie 1935 și republicată în numărul consacrat cincantenarului acestei reviste (septembrie-noiembrie 1973).

Al doilea volum al acestei ediții va cuprinde cărțile: *Casa Thüringer, Biroul de plasare, În lumea Mediteranei, apus de soare* și capitolul 1 din *Ciulinii Bărăganului*. Într-o grupă aparte vor fi publicate cîteva povestiri, aflate în manuscris, unele dintre ele neterminate, publicate postum, precum și tulburătoarele *Pagini de carnet intim*, scrise la împlinirea vîrstei de cincizeci de ani.

În cadrul „Addendei", pe lîngă reperele bibliografice ale fiecărei povestiri, vor fi incluse:

Prefața la Adrian Zografi sau mărturisirile unui scriitor din vremea noastră, care inaugurează ciclul „Viața lui Adrian Zografi", în limba franceză;

Prefața academicianului Joseph Kessel, la ediția *Oeuvres* de Panaït Istrati, realizată de editura Gallimard, în patru volume de înaltă ținută artistică-grafică.

Ambele prefețe sînt inedite pentru cititorul român și deosebit de importante pentru întregirea portretului spiritual al scriitorului nostru. (Vor fi prezentate în traducerea noastră.)

În august 1984, se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui Panait Istrati. Nădăjduim că se vor găsi înțelepți, cu tragere de inimă, și că vom putea sărbători acasă acest centenar de largă rezonanță internațională, primindu-l pe „înstrăinatul" de azi în „sfînta casă a literelor române", în care el s-a dorit atît; cu întreaga operă retipărită integral, în românește, într-o ediție de *Opere complete* — așa cum au toți marii noștri scriitori din trecut; cu această operă inclusă în programa de învățămînt școlar și universitar, ceea ce ar permite nu numai cunoașterea și îndrăgirea ei, ci și posibilitatea de-a stimula cercetarea literară românească despre acest scriitor, rămasă mult în urma celei de peste hotare. Nădăjduim, în fine, că la Brăila se va fi realizat pînă la centenar,

mult visata *Expoziție memorială permanentă „Panait Istrati"* și că o stradă principală îi va purta numele în orașul natal, reparîndu-se astfel o dureroasă ingratitudine față de cel ce l-a făcut celebru pe toate meridianele globului.

Pînă atunci, ne permitem să considerăm ediția de față ca un pas înainte în întîmpinarea centenarului nașterii lui Panait Istrati.

ALEXANDRU TALEX

UN GORKI BALCANIC

În primele zile ale lui ianuarie 1921, o scrisoare mi-a fost trimisă de la spitalul din Nisa. Fusese găsită la un disperat, care își tăiase beregata. Era puțină nădejde să mai scape. Citii și mă simții pătruns de zbuciumul geniului. Era ca un pîrjol cotropitor peste cîmpii. Era spovedania unui nou Gorki, din țările balcanice. Sinucigașul fu salvat. Voii să-l cunosc. O corespondență se începu între noi. Devenirăm prieteni.

El se numește Istrati. S-a născut la Brăila, în 1884, dintr-un tată contrabandist grec, pe care nu l-a cunoscut și dintr-o țărancă română, o femeie minunată, a cărei parte în viață fu munca nepregetată. Cu toată dragostea lui pentru ea, la 12 ani o părăsi, îndemnat de un demon al pribegiei, sau mai bine zis de trebuința lacomă de a cunoaște și de a iubi. Douăzeci de ani de viață rătăcitoare, de aventuri extraordinare, de munci istovitoare, de pribegie și de trudă, ars de soare, bătut de ploi, fără adăpost și prigonit de paznicii de noapte, flămînd, bolnav, stăpînit de patimi și crăpînd de mizerie. El face toate meseriile : chelner, plăcintar, lăcătuș, căldărar, mecanic, zidar, lucrător de terasamente, hamal, servitor, purtător de reclame, zugrav de firme și de case, ziarist, fotograf. Se amestecă o vreme în mișcările revoluționare. Străbate Egiptul, Siria, Iaffa, Beyrut, Damasc și Libanul, Orientul, Grecia, Italia, deseori fără un ban și ascunzîndu-se cîteodată pe un vapor, unde e descoperit pe drum și de unde e aruncat jos la prima escală. E lipsit de toate, dar înmagazinează o lume de amintiri și deseori își minte foamea, citind cu lăcomie mai ales pe maeștrii ruși și pe scriitorii Occidentului.

E un povestitor născut, un povestitor din Orient, care se încîntă și se emoționează de propriile-i povestiri, și așa de mult se lasă robit de ele că, odată povestea începută, nimeni nu știe nici chiar el, dacă ea va ține o oră sau o mie și una de nopți. Dunărea și meleagurile ei... Acest geniu de povestitor e atît de irezistibil că, în scrisoarea scrisă în ajunul sinuciderii, el își întrerupe de două ori jelaniile deznădăjduite pentru a istorisi două întîmplări glumețe din viața sa trecută.

L-am decis să-și noteze o parte din acele povestiri ; și el s-a pus pe o muncă îndelungată, care a și dat pînă azi două volume. E o evocare a vieții sale ; și opera ca și viața sa ar putea fi dedicată Prieteniei : căci aceasta e pasiunea lui sfîntă. În tot lungul drumului său, el se oprește la amintirea chipurilor întîlnite ; fiecare are enigma destinului său pe care el caută s-o pătrundă. Și fiecare capitol de roman constituie un fel de nuvelă. Trei sau patru din aceste nuvele, din volumele pe care le cunosc, sunt demne de maeștrii ruși. Ele se deosebesc prin temperament și lumină, prin decizia spiritului, prin acea veselie tragică, acea voioșie a povestitorului, care-și liberează sufletul muncit.[1]

Și va trebui să ne amintim că omul care a scris aceste pagini așa de vii, a învățat singur franțuzește, acum șapte ani, citind pe clasicii noștri.

ROMAIN ROLLAND

Villeneuve, august 1923.

---

[1] La publicarea în volum a prefeței lui Romain Rolland nemaifiind vorba de „nuvelă", s-a suprimat aci textul următor, pe care-l restabilim așa cum se poate vedea în revista *Europe*, din 15 august 1923 :

„Nuvela pe care o publicăm aci nu exprimă decît o latură a multiplei lui naturi. Altele sunt mai profunde, pe care nădăjduim să le facem cunoscute în curînd. În cea de față se reflectează o amoralitate zglobie, care e o morală liberă, o dorință sănătoasă de a trăi viața în toate bucuriile și necazurile ei."

Sunteţi de părere — ca şi prietenul nostru Romain Rolland — că ar trebui, în cîteva rînduri, să desluşesc tema generală care se va întîlni în toate cărţile mele.

Nu m-am gîndit niciodată că va trebui să explic, eu însumi, ceva în privinţa asta. Nu sunt un scriitor de meserie şi nu cred să devin vreodată. Întîmplarea a vrut să fiu pescuit în apele profunde ale oceanului social, de pescuitorul de oameni de la Villeneuve [1]. *Sunt opera lui. Pentru a putea trăi a doua mea viaţă, aveam nevoie de stima lui şi pentru a putea obţine această stimă caldă, amicală, el îmi cerea să scriu. „N-aştept de la d-ta scrisori exaltate, îmi scria el, aştept de la d-ta opera. Realizează opera. Ea e mai esenţială ca d-ta, mai durabilă ca d-ta, care eşti pojghiţa ei."*

Cu acest bici pe spinare — şi graţie ovăzului ce-mi oferi în chip generos prietenul Gheorghe Ionescu — începui să alerg cu avînt. Povestirile lui Adrian Zografi *sunt datorite nouă, cîteşitrei. Lăsat în seama mea, eu nu sunt în stare să fac altceva decît să zugrăvesc case, să fac fotografii în plin aer şi alte treburi comune, la îndemîna tuturor. Adrian Zografi nu e, deocamdată, decît un tînăr căruia îi place Orientul. E un autodidact care-şi găseşte Sorbona unde poate. Trăieşte, visează, doreşte multe lucruri. Mai tîrziu, el va cuteza să spună că multe lucruri sunt rău făcute de oameni şi de Dumnezeu. Ştiu că e foarte*

[1] Romain Rolland.

periculos să contrazici pe Dumnezeu și pe oamenii care nu se ocupă cu zugrăvitul caselor sau cu facerea de fotografii ieftine pe „Promenade des Anglais" ; dar dumneavoastră, francezii, aveți dreptate cînd spuneți că în viață „nu poți mulțumi pe toată lumea și pe tată-tău". Nădăjduiesc totuși că-i va fi iertată îndrăzneala aceasta lui Adrian. Căci, păstrîndu-și întreaga libertate, el își va îngădui o altă îndrăzneală : aceea de a iubi și de a fi mereu, în toate țările, prietenul tuturor oamenilor de inimă. Sunt puțini, dar Adrian crede că umanitatea nu e așa de vastă cum se presupune.

Așteptînd să ajungă la propria lui poveste, el nu face acum decît să asculte poveștile altora. Să ascultăm cu el, dacă vreți.

PANAIT ISTRATI